

Heini Hakosalo

Henkevästi aineellisuudesta

Turo-Kimmo Lehtonen, *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki 2008. 261 s.

Nämä tekstit on julkaistu 1996–2006 etupäässä *Tiede & edistys* -lehdessä. Kirjaksi ne ovat hioutuneet tekijän jälkisanon mukaan tutkimus- ja muun työn ohessa. Lehtonen tunnetaan kullutustutkijana ja toimijaverkkoteorian tuntijana. Kiinnostuksen kohteet ovat vahvasti läsnä myös tässä teoksessa.

Kirjan viesti on ilmaistu nasevasti jo otsikossa. Sitä kerrataan: ”Yhdessä olemisen luonne riippuu ratkaisevasti siitä, minkälaiset aineet ja esineet sitä välittävät” (29); ”materiaalisuutta tulisi ajatella, jotta voisimme ymmärtää elämänmuotoa ja itseämme” (35); ”Olemme toistemme kanssa tavaroitten kanssa” (108). Materiaaliset ilmiöt – esineet, rakennettu ympäristö ja luonto – ovat olennainen osa vuorovaikutusta ja kollektiivien rakentumista.

Polkuja etsimässä

Aineellisuuden osa sosiaalisessa on viime vuosikymmeninä saanut jalansijaa monella tutkimusalueella. Lehtonen nimeää neljä: ympäristötutkimuksen, kaupunkitutkimuksen, tieteen ja teknologian tutkimuksen sekä naistutkimuksen. Listaani voisi lisätä etnologian ja kulttuurihistorian esimerkkeinä oppialoista, jotka ovat tietoisia esineiden ja rakennetun ympäristön roolista vuorovaikutussuhteiden vakauttajina, välittäjinä ja muokkaajina. Ehkä aineellisuuden korostuminen muuttaa jatkossa myös tieteenalojen suhteita. Jos se tulee muotiin yhteiskuntatieteissä ja tuo mukanaan kasvavan kiinnostuksen myös konkreettiseen ja partikulaariseen, historia ja sosiologia alkavat kenties ymmärtää toisiaan paremmin.

Aineellinen yhteisö ei ole empiirinen, teoreettinen eikä metodologinen

teos, vaikka se sisältää kaikkia näitä aineksia. Se koostuu olennaisilta osin tutkimusesittelyistä. Osa käsitellyistä tutkimuksista painottaa empiriaa, osa teoriaa, ja monet sisältävät hyödyllistä menetelmäainesta. Tutkimukset ovat eri aloilta, eri näkökulmista, mikä antaa mahdollisuuden korostaa sosiaalisen ja materiaalsen välisten sidosten monimuotoisuutta.

Lehtonen tarjoaa teostaan kartaksi niille, jotka haluavat tutustua vasta muovautumassa olevaan alueeseen: ”Aineellinen yhteisö kartoittaa yhdessä olemisen aineellisuuden vakavasti otettavia keskusteluita. Tavoitteena on auttaa lukijaa löytämään olennaisten ajatusten, vaikeuksien ja kiistojen luo, sekä näyttää siltoja ja reittejä keskenään erilaisten näkökulmien välillä.” (15) Karttametafora toimii tässä varsin hyvin. Teoksen voi kuvitella innostavan ja auttavan vaikkapa sellaista yhteiskuntatieteen jatko-opiskelijaa, joka etsii uusia näköaloja (esimerkiksi Pariisin suunnasta) täydentämään tai haastamaan oppikirjatietojaan. Teoksen käyttökelpoisuutta lisäävät runsaat viitteet ja laaja kirjallisuusluettelo.

Karttaa kaipaavan kannattaa kuitenkin muistaa, että tarjolla on pieni ja henkilökohtainen otos kaikesta siitä tutkimuksesta, jossa ”aineellisuus otetaan vakavasti”. *Aineellinen yhteisö* ei anna maastosta kokonaiskuvaa, vaan kuvaa lähinnä Lehtosen omia reittejä ja maamerkkejä niiden varrella. Esitellyt tutkimukset eivät ole mukana siksi, että ne muodostaisivat korpuksen, olisivat osa samaa kansainvälistä keskustelua tai kuuluisivat tärkeimpiin – keskustelluimpiin, kiistellyimpiin tai vaikuttavimpiin – teoksiin. Ne ovat mukana, koska ne ovat vuosien varrella tehneet Lehtosen suotuisan vai-

kutuksen. Teos ei käsittele varoittavia esimerkkejä, vaan ainoastaan sellaisia tutkimuksia, joista Lehtosen mukaan voidaan – ja tulisi – oppia jotain.

Siltoja rakentamassa

Teoksen ensimmäinen osa tarkastelee metsiä, kaupunkeja ja kauppatavaroita. Toisen osan teemoja ovat musiikki ja oikeudenkäyttö. Kolmannessa tarkastellaan virtuaalisuuden käsitettä ja hautausmaita. Kukin luvusta nojaa englannin- tai ranskankieliseen tutkimukseen.

Metsäluku esittelee Robert Harrisonin teoksen *Forests: The Shadow of Civilization* (1992), ja nojaa myös Simon Schaman *Landscape and Memory* (1995). Kaupunkiluvussa tuodaan yhteen William Crononin *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West* (1992), Richard Sennettin *Flesh and Stone* (1994), Thomas Gierynin ”What Buildings Do” (2002) sekä Grahamin ja Marvinin *Splintering Urbanism* (2001). Tavarat-luvussa käydään ”läpi tekstejä, joissa ihmisten ja tavaroitten välinen vuorovaikutus nostetaan ohjelmallisesti esiin” (86). Niitä ovat Orvar Löfgrenin ”Scenes From a Troubled Marriage” (1997), Daniel Millerin *Material Culture and Mass Consumption* (1987) sekä Appadurain & Kopytoffin *The Social Life of Things* (1986).

Toinen osa keskittyy Bruno Latourin ja muitten toimijaverkkoteoriaan. Lehtonen selvittää, miten kollektiivi määrittyy Latourilla, jolta hän esittelee kolme tapaustutkimusta: *Les microbes: guerre et paix* (984), *Aramis ou l'amour des techniques* (1992) sekä (Emilie Hernantin kanssa tehty) *Paris la ville invisible* (1998). Musiikin materiaalisuutta käsitellään Antoine Henningin teoksen *La passion musicale*

(1993) kautta. Osan päätteeksi palataan Latouriin, tällä kertaa oikeudenkäytön teemaan teoksessa *La fabrique du droit* (2002).

Kolmas osa sisältää luvut virtuaalisuudesta ja hautausmaista. Virtuaalisuuden käsitettä lähestytään Manuel Castellsin (*The Rise of Network Society*, 1996) ja ennen kaikkea Gilles Deleuzen ja Pierre Lévy'n tekstejä lukemalla. Lehtosen tavoitteena on ”näyttää suuntaviivoja virtuaalisuuden käsitteen johdonmukaiselle käytölle sekä rikastaa ymmärrystä sen merkitysyhteyksistä” (188). Viimeinen luku käsittelee otsikon perusteella hautausmaita, mutta sisällön perusteella pikemminkin kuolemaa. Historioitsija Philippe Arièsin lisäksi esitellään Michel Serresin (*Statues*, 1987) ja Robert Harrisonin (*The Dominion of the Dead*, 2003) ajatuksia kuolemasta. Haudan partaalla joudutaan myös perustavien filosofisten kysymysten äärelle.

Tutkimukset esitellään ymmärtäen ja ymmärrettävästi. Lehtosen luenta on tarkkaa ja hienosyistä, ja ilmaisu on selkeää silloinkin, kun alkuperäisteksti on hämärää. Latour-katsaus on erinomainen. Hauska oivallus – jonka Lehtonen turhaan varustaa kysymymerkillä – on esimerkiksi se, että Latourille hänen avainkäsitteensä ovat koikeita (179). On selvää, ettei tuotantoa voi esitellä tässä yhteydessä kattavasti. Muuan huomiotta jäävä mutta tieteen tutkimuksessa tärkeä teema on se, mitä Latour sanoo esineiden – esimerkiksi instrumenttien, preparaattien, piirroksien tai mallien – kyvystä siirtyä paikasta toiseen ja kestää koetuksia muuttumatta ja niiden avainroolista tieteellisten tosiasioiden synnyssä. Ilman tätä esineiden siirtymispotentiaalia olisi vaikea ymmärtää, miten paikallisista havainnoista voi tietessä muokkautua globaaleja totuuksia¹. Vähiten vakuuttava on kirjan viimeinen osa. Virtuaalisuuden selvittely liittyy vain löyhästi johtoteemaan. Arièsin empiirisen kuolemahistorian (*L'homme devant la mort*, 1977) kritisoiminen Serresin ja Harrisonin avulla tuntuu turhalta ja epäreilulta, niin täysin erilaisesta näkökulmasta nämä tarkastelevat asiaansa.

Kuten Lehtonen johdannossa ilmoittaa, hän ei näe kovin paljon vaivaa liittääkseen näkökulmia yhte-

näiseksi kokonaisuudeksi. Hän lupaa ”siltoja ja reittejä”. Lukuja yhdistää johtoteema: vuorovaikutuksen aineellisen ulottuvuuden korostaminen. Lehtonen katsoo kaikkien käsittelemiensä tutkimusten omalla tavallaan havainnollistavan teeman tärkeyttä ja monimuotoisuutta.

Siltoja ja reittejä rakennetaan määrittelemällä keskeisiä käsitteitä (materialismi, kollektiivi, yhteisö) sekä osoitamalla eroja ja yhtäläisyyksiä erilaisten tutkimusten välillä. Suoraa kritiikkiä Lehtonen ei juuri esitä. Hän antaa yhden tutkimuksen täydentää toista (esim. 78). Joskus sillanrakennus jää viitteenomaiseksi. Lehtosen mukaan ”virtuaalisuuden käsite on [...] oiva väylä käydä käsiksi Latourin tuotannossa alikehitellyksi jääneeseen mahdollisuuden aiheeseen” (188). Harva lukija pystyy annetuista aineksista rakentamaan siltaa Latourin ja Serresin välillä. Teoksen avointa, keskustelevaa rakennetta korostaa osaltaan johtopäätösluvun puuttuminen.

Kuka kaippaa valistusta

Allekirjoitana varauksetta kirjan pääväitteen: aineellisuus on osa sosiaalista vuorovaikutusta ja ansaitsee tutkijoilta huomiota. Ihailen tapaa, jolla Lehtonen sanoo sanottavansa selkeästi, taloudellisesti ja osin elegantisti. Ajoittain minun on kuitenkin vaikea hahmottaa, *kenelle* Lehtonen puhuu.

Hän antaa ymmärtää, että aineellisuuden rooli nähdään puutteellisesti tai ei lainkaan. Kenellä on vaikeuksia ymmärtää – ja ketä siis ovat ne, jotka kirjan ennen kaikkea pitäisi vakuuttaa? Onko kyseessä niin sanottu suuri yleisö, joka siunailee kaappeihin kertyvää tavarapaljoutta ja paheksuu ympärillään kasvavaa materialismia. Voisi paremminkin väittää, että arki-ajattelussa ja -puheessa materiaalisen maailman merkitys ymmärretään varsin hyvin. Suuri osa ihmisten arki-keskustelua käsittelee esineitä: miten ne edistävät ja estävät tavoitteitamme. Tässä keskustelussa on mukana vahvaa ymmärrystä siitä, miten esineet, rakennettu ympäristö ja luonto vaikuttavat ihmisten välisiin suhteisiin. Paitsi että ”suuri yleisö” ei kenties tarvitse tässä valistusta, kirjan sanoma tuskin

kaikelta osin aukeaisi sille. Vaikka *Aineellinen yhteisö* on kirjoitettu esimerkiksi selkeästi, osa varsinkin sen filosofiaan painottuvista jaksoista edellyttää pohjatietoja.

Lehtosen pääosin implisiittiseksi jäävän kritiikin kohteena ovat ilmeisesti ennen kaikkea (toiset) yhteiskuntatieteilijät. Silloinkin kun yhteiskuntatieteen kritiikki muuttuu eksplisiittiseksi, se pysyy yksilöimättömänä. Lehtonen ei antaudu väittelyyn sen paremmin esittelemiensä tutkijoiden kuin heidän ajatuksiaan mahdollisesti vastustavien ”perinteisten” yhteiskuntatieteilijöidenkään kanssa. Teos pikemminkin *vetoaa* kuin *argumentoi* pääväitteesä puolesta, eikä siinä ei olekaan mitään sellaista, mikä *pakottaisi* jääräpäisen sosiologin arvioimaan uudestaan kantaansa suhteessa esimerkiksi Latourin ajatteluun. Ja kun skeptikon on helppo jättää kirja lukematta, se on vaarassa päätyä saarnaamaan jo pelastetuille.

Viite

1. Bruno Latour, *Drawing Things Together*. Teoksessa *Representation in Scientific Practice*. Toim. Michael Lynch & Steven Woolgar, MIT Press, Cambridge, MA 1990, 19–68.